

TÜRK HALK EDEBİYATINDA “TESELLEME”LER

“Teselleme”s in Turkish Folk Literature

Dr. Asuman GÜNEŞ ULUS*

ÖZ

Türk sözlü geleneğinde “teselleme”ler, konuşma sırasında misal vererek konuyu açıklama, destekleme amacıyla anlatılan düşündürücü, ders verici, nükteli, kısa öykülerdir. Teselleme, fıkra türüne çok benzemekle birlikte ondan farklı birtakım özelliklere sahiptir. Konuşma sırasında “teselleme getiren” kişi, anlattığı öykünün kahramanlarını tanıır, hatta bizzat kendisi olayın kahramanı veya tanığıdır. Bu bakımdan tesellemeler, fıkra türünün oluşumunun alt basamaklarını teşkil eder. Öykü, kahramanları gerek anlatıcı gerekse de dinleyici tarafından yakından veya uzaktan tanınmaksızın, ortaya çıktığı bölgenin dışında, kahramanlarının adları değiştirilerek veya bilinen fıkra tiplerine dönüştürülerek anlatılmaktaysa teselleme olmaktan çıkıp fıkra hâline gelmektedir. Örneklerine en çok İç Anadolu Bölgesi’nde rastladığımız tesellemelerin, fıkraların oluşumunu hazırlayan çekirdek anlatılar olduğu söylenebilir. Şekil yönünden fıkralara benzeyen tesellemeler konuşma dilinde, yalın, kısa nesir anlatılardır. Bununla birlikte kimi yörelerde, öykü içerisinde, belirli bir şekli olmayan, uyaklı, tekerleme benzeri, “yakıştırma” adı verilen parçalara rastlanabilmektedir. Genellikle nükteli veya özlü bir söz ile biten tesellemeler, fıkralarda olduğu gibi, kimi deyim ve atasözlerinin ortaya çıkmasına da kaynaklık eder. Tesellemeler, tek başlarına durup dururken anlatılmaz; konuşma esnasında yer geldiğinde, bir vesile ile anlatılırlar. Konuşma esnasında tesellemelere yer verme işine halk arasında “teselleme getirme”, “tesellemede bulunma” denilmektedir. Herkes teselleme getirebilir, ancak kimi hoşsohbet, nüktedan, hazırcevap kişiler vardır ki, konuşmalarında sık sık tesellemelere yer verirler. Böyle kişilere “tesellemeci” denilmektedir. Halk arasında böylesine yaygın olan tesellemeler üzerine yapılmış derleme, araştırma ve inceleme yeterince bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı halk edebiyatı araştırmacıları tarafından yeterince ele alınmamış olan tesellemelerin özellikleri, oluşum aşamaları, kullanım alanları, icracıları ve icra ortamları hakkında bilgi sunmaktır.

Anahtar Kelimeler

Teselleme, fıkra, mizah, nesir, atasözü.

ABSTRACT

“Teselleme”s in Turkish folk literature are thought-provoking, didactical, witty, shorts stories which are told in order to explain and support topics by giving examples. While it’s very similar to anecdotes, tesellemes have certain different features. During the conversation, the person who “gives tesellemes” knows the heroes of the narrative he is talking about, even the person himself is the hero or witness of the event. In this regard, the tesellemes constitute the lower steps of the formation of the anecdotes. If the heroes are told either by the narrator or by the listener without being recognized closely or remotely and by changing the names of the heroes or transforming them into known types of anecdotes, the story turns into an anecdote instead of being a teselleme. “Teselleme”s, whose samples are mostly seen in Central Anatolia Region, are claimed to be the core narratives which prepare the formation of the anecdotes. Tesellemes which resemble the anecdotes in terms of shape are plain, short prose in spoken language. However, in some regions, certain rhyming pieces which do not have a certain shape and which resembles rhymes, which are called “matching”, can be met in the stories. Tesellemes that often end in a witty or concise word are also sources of some idioms and proverbs, just as anecdotes. Teselleme is not told alone, it is told on one occasion during the conversation. The task of giving place to tesellemes during the speech is called “bringing teselleme” or “giving teselleme” among the people. Everyone can bring teselleme, but there are some who are sociable, witty, and ready-to-talk, they often give places to tesellemes in conversation. Such persons are called “tesellemeci”. There are not enough compilations, researches and investigations on tesellemes that are so common among the people. The aim of this study is to provide information about the characteristics, formation stages, usage areas, performers and enforcement environments of the teselleme that has not been adequately addressed by folk literature researchers.

Key Words

Teselleme, anecdote, humor, prose, proverb.

* Gazi Üniversitesi, TÖMER, Türk Dili Okutmanı, Ankara/Türkiye, asugunes@gazi.edu.tr

Giriş

Tesellemeler, sözlü gelenekte yaygın olmasına ve derlenip yayımlanmış örnekleri bulunmasına karşın halk edebiyatı araştırmacıları tarafından yeterince tanınmamış, incelenmemiş anlatılardır. Halk arasında “misal vererek anlatma”, “öyküleme”, “açıklama”, “örnekleme”, “yakıştırma”, “eğlenceli hikâye” vb. olarak tanımlanan “teselleme” kelimesi, sözlü gelenekte farklı türleri (atasözü, tekerleme, hikâye, masal, fıkra vd.) karşılamak üzere kullanılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı “teselleme”nin hangi tür karşılığında kullanılması gerektiği konusunu tartışıp bir sonuca ulaşmak değil, halk arasında yaygın biçimde kullanılan karşılıklarından biri olan “mizahi kısa öykü”ler üzerinde durup bunların fıkralardan farkı üzerine birtakım tespitlerde bulunmak, kimler tarafından, ne şekilde icra edildiği konusunda bilgi vermek ve örnek metinler aracılığıyla tanınmasını sağlamaktır.

Yazılı kaynaklarda “teselleme” kelimesinin etimolojisi ve tanımı ile ilgili bilgi oldukça sınırlıdır. Türk Folklor Araştırmaları gibi, derlenmiş malzeme açısından zengin dergilerde dahi teselleme hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bu durum, tesellemelerin farklı başlıklar veya adlar altında değerlendirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü’nde tesellemenin iki anlamı olduğu belirtilmektedir: I) Atasözü II) Avutma, oyalama (1993: 3896). Mehmet Yastı, atasözü karşılığında kullanılan “teselleme” kelime-

sinin Arapça “tesellî”den geldiğini ve hece düşmesi (teselle+me<tesellî+[le]-me) sonucu “teselleme” şeklini aldığını belirtmektedir (Yastı 2016: 217).

Hasan Yüksel, “Bünyan Yöresi Çocuk Oyunlarından Derlenen Tekerlemeler” adlı yazısında “teselleme”nin Bünyan’da tekerlemeleri karşılamak üzere kullanıldığını belirtmektedir (Yüksel 2011). Konargöçer son yürük boyu Sarıkeçili aşiretinde masal dedesine “teselleme” denilmektedir. Burada tesellemenin masal yerine kullanıldığı ve anlatıcının da erkek olduğu görülmektedir (Özer 2009). Ramazan Işık’ın, “geçmiş olayları örneklerle anlatma”, “geçmişte yaşanmışlıkları mizaha dayalı bir üslupla anlatan bir yorum” şeklinde tanımlamış olduğu teselleme için verdiği örneğin, Dede Korkut Destanı’nın giriş kısmında yer alan “soylama”yı hatırlatan nasihat içerikli bir anlatı olduğu görülmektedir (Işık 2013).

Girişte belirtildiği üzere, bu çalışmada incelemeye esas alınan tesellemeler, misal verme, açıklama, güldürürken düşündürme vb. amaçlarla anlatılan fıkra benzeri kısa öykü niteliği taşımaktadır. Aşağıda adı geçen araştırmacıların yapmış olduğu tanım ve derlemeler de bu yöndedir:

Habib Coşkunsoy, Yozgat’tan derlemiş olduğu yaklaşık 190 tesellemeyi “Yozgat Tesellemeleri” adı ile kitap olarak yayımlamıştır. Coşkunsoy, kitabının ön sözünde “teselleme”yi şu şekilde tanımlamaktadır:

“Edebî literatürde ‘nükte’ olarak yerini alan bu kısa hikâyelere, Yozgat ve çevresinde ‘tesellim’ veya ‘teselle-

me' denir. Tesellemeler, içinde hiçbir kötülüğü barındırmaz. Saf ve temizdir. Yozgat'ta ve Anadolu'nun birçok yerinde lafa girmeden önce tesellim getirerek girizgâh yapılır öncelikle. Anlatılacak konu uzun uzun anlatılmaz. Bu tesellimler mutlaka konuyla alakalıdır. 'Taşı gedğine oturtma' ustalığının bir nevi varyantıdır 'lafı gedğine oturtmak.' Çoğu yaşanmış olaylardan alınır ve durduk yere anlatılmaz. Bazen nazire yapmak için kullanılır, bazen de kişinin ayıbını yüzüne vurmadan kıssadan hisse çıkarmaya çalışılır. Zaman zaman anlatımda süsleme yapmak, söz darlığını aşmak yerine kullanılır. Bu tesellemeler sayesinde birçok deyim halk edebiyatında yerini almıştır. Deyimlerin bilinmesine rağmen, hikâyelerinin birçoğu bilinmez veya unutulmuştur. (...) Yörede konunun üstatları bile vardır. 'Falan gibi yine teselleme attın ortaya!' dediği malûmdur. Tesellemelerin çıkış noktası 'çarıklı erkân' diye nitelendirilebileceğimiz hazırcevap, espri kabiliyeti yüksek insanların başına gelen olayların yanında hiçbir birikimi ve donanımı olmayan kişilerin üzerinde kurgulanan repliklerin gayri ihtiyarî sonucudur. Üretme, benzetme gücü anlatımlara zenginlik katmış, ayrı bir sanat dalı hâline gelmiştir." (Coşkunsoy 2012: 3)

Haydar Avcı, "Hançılı'dan Derlemeler: I / Tesellemeler" adlı çalışmasında tesellemeyi şöyle tanımlamaktadır: "Hançılı'da (Ankara'nın Kalecik ilçesine bağlı bir köy) halk fıkralarına 'teselleme' denir. Burada tesellemeler herhangi bir olguyu, davranışı, olayı

yermek ya da pekiştirmek, yani 'taşı gedğine koymak' için anlatılır. Özellikle bu yörede geçen olaylardan kaynaklanan tesellemelerde görüleceği gibi olaylar karşısında köy halkının duygu ve düşüncelerini yaşama biçiminden kaynaklanan tutum ve davranışlarını canlı olarak yakalamak mümkündür. Köyde özellikle mizah çok ileri boyuttadır. Herkesin taşı cebinde hazır. Kolay kolay kimse atılan taşın altında kalmaz. Hançılı'da şakacı, her şeyi yerli yerince söyleyen kişilere 'Korabaz' derler." (Avcı 1986: 9)

Doğan Kaya, Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'nde, "teselleme" kelimesini "Herhangi bir olguyu, davranışı, olayı yermek ya da pekiştirmek maksadıyla yerinde söylenmiş kısa fıkra yahut özlü sözdür." şeklinde tanımlamaktadır (Kaya 2010). Erman Artun da Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü'nde aynı tanıma yer vermiştir. (Artun 2014)

Haydar Avcı'nın yapmış olduğu tanımda "fıkra" yerine "halk fıkrası" ibaresinin kullanılması, tesellemelerin küçük çevrelerde (köy içinde veya yakın köyler arasında) anlatılan ve henüz mahalli veya ulusal fıkra niteliği kazanmamış mizahi anlatılar olduğunu göstermektedir. Burada "halk" kelimesi esasında "ülke halkı" veya "bölge halkı" değil, "köy halkı"nı ifade etmektedir. Tesellemenin kaynağını oluşturan olay veya durum köy halkından birileri tarafından yaşanmış, yorumlanmış ve anlatılmıştır. Köylerde genel olarak herkesin birbirini tanıdığı düşünüldüğünde köylünün bu anla-

tidan aldığı keyfi dışarıdakiler almayacaktır. Bu hâliyle teselleme olarak adlandırılan anlatı, asıl kahramanları tanınmaksızın köyün dışında da anlaşılabilir veya gülünebilir türdense, fıkraya dönüşebilmektedir.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bulunmakla birlikte, özellikle İç Anadolu Bölgesi'nde (Kırşehir, Nevşehir, Yozgat, Kırıkkale vd.) yaygın olan “tesellemeler”, sohbet sırasında misal gösterme, somutlaştırma, fikrini daha anlaşılır kılma, pekiştirme amacıyla anlatılan; doğrudan anlatıcının ya da onun tanıdığı kimselerin yaşadığı, tanık olduğu ders verici, düşündürücü ve gülünç bir olay veya durumun kısa öyküsüdür. Bu anlamda tesellemeler, fıkra türünün oluşumunun bir alt basamağı olarak düşünülebilir. Fıkradan temel farkı, tesellemelerde kahramanların hem anlatıcı hem de dinleyici tarafından bizzat ya da gıyaben tanınmasıdır. Bu kahramanlar falanca köyün ağası, muhtarı; köyde hazırcevaplığıyla tanınmış bir çiftçi vb. dir. Teselleme, kimi zaman olaya veya duruma bizzat tanık olmuş biri tarafından, kimi zaman da kahramanın kendisi tarafından anlatılır. Kimi yerlerde ise “tesellemeci” adı verilen hoş sohbeti ve nüktedanlığı ile tanınmış bir kişi tarafından anlatılır ki, o da anlattığı tesellemenin kahramanlarını az çok tanır. Konuşma sırasında herkes (kadın, erkek, genç, ihtiyar vd.) teselleme getirebilmektedir. Bunun için özel bir eğitime gerek yoktur. Bununla birlikte, fıkra anlatımında olduğu gibi, bazıları bu işe daha yatkındır.

Tesellemeden fıkraya uzanan ge-

lişim çizgisinde, anlatıcının öyküdeki veya kahramanlar karşısındaki konumu ile ilgili olarak anlatımda dört aşamadan söz etmek mümkündür: İlk aşamada; tesellemeyi anlatan kişi, öykünün içinde bizzat yer almış veya olaya tanık olmuştur. İkinci aşamada; anlatıcı, öyküde yer almamıştır, ancak yer alan kişileri doğrudan tanımaktadır. Üçüncü aşamada; anlatıcı, öyküde yer alan kişileri uzaktan veya gıyaben tanımaktadır. Dördüncü aşamada; anlatıcı, öykünün gerçek kahramanlarını hiç tanımamakta, onların yerine başka adlar kullanabilmektedir. Bu aşamadan sonra teselleme, artık fıkra türüne dönüşmektedir.

Tesellemelerin, ortaya çıktığı bölgeden farklı yerlerde ve uzun zaman sonra dahi anlatılması ve kahramanlarının gerek anlatan gerekse de dinleyen tarafından doğrudan veya gıyaben tanınmasının olanaksızlaşmasıyla fıkraya dönüştüğü söylenebilir. Fıkralaşan anlatıda artık olay veya durumun kahramanları, başkalarıyla yer değiştirebilmekte, anlatının kahramanı “adamın biri”, “ağanın biri” veya “muhtarın biri”ne, hatta halk tarafından bilinen belirli fıkra tiplerine (Nasrettin Hoca, Temel, Kayserili vd.) dönüşebilmektedir.

Toprağa düşen her tohumun filizlenmeyişi gibi, her teselleme de fıkraya dönüşmez. Az rastlanır, çok özel bir durum veya olayla ilgili olarak getirilmiş bir teselleme, sık sık dile getirilmemekten dolayı kısa zamanda unutulabilir. Buna karşılık, insanların daha sık karşılaştığı durum ve olaylarla ilgili tesellemeler daha çok

anlatılacağından hafızalardan silinmez ve kalıcı olur. Özellikle, anlatı sonunda kahramanlardan biri tarafından söylenen ince anlamlı, düşündürücü ve şakalı bir söze yer veren tesellemeler yaygınlaşmaya ve fıkra türüne dönüşmeye daha müsaittir. Dinleyenler zamanla öyküyü unutsalar dahi o özlü sözü unutmazlar ve yeri geldiğinde kullanırlar. Zaman içinde bunların bazıları atasözü veya deyim hâline gelir.

Yozgat'tan derlenmiş tesellemelerden alınan aşağıdaki iki örnek, öykü kahramanlarının tanıtımı bakımından farklılık göstermektedir. Bu fark, teselleme ile fıkra arasındaki ince sınırı da yansıtmaktadır.

1. Örnek: “*Aktaş köyünden Gödek Abdullah, bir şahitlik için mahkemeye çağrılır. Malum, lakabından da anlaşıldığı gibi, boyu çok kısadır. İfade verirken önündeki masa, görüntüsünü engeller. Hâkim Bey yanılarak:*

- Ayağa kalk da konuş terbiyesiz adam, diyerek azarlar. Zaten ayakta olan Gödek Abdullah:

- Oturduğum da bu, kalktığım da bu Hâkim Bey, diye cevap verir.” (Coşkunsoy 2012: 145)

2. Örnek: “*Yozgat'ta köyün birinde bir kadın doyumluk olsun diye çocuğuna sütü yavan içirmezmiş. Bir gün bu kadın çocuğuyla beraber tarlaya çalışmaya gitmiş. Çocuğu bir çalının gölgesine bırakıp başlamış çapa vurmaya. Bu arada, önünde bir tas süt olan çocuk, bir ekmekten ısırtıyor, bir kaşıkla süt alıyormuş. Çocuğun yanına kocaman bir yılan sürünerek gelmiş ve doğruca tastaki süte kafasını*

sokup içmeye başlamış. Çocuk hemen elindeki kaşıkla vurarak:

-Ekmaanen yi, ekmaanen, demiş.” (Coşkunsoy 2012: 157)

Birinci tesellemede, kahramanın adı, lakabı, köyü bilinmekte, dinleyiciler tarafından da tanınma ihtimali yüksek olduğundan, kimliği açık bir şekilde belirtilmektedir. Burada “Aktaş köyünden Gödek Abdullah” yerine “kısa boylu bir adam” ifadesi kullanılmış olsaydı anlatı, dinleyenleri ilkinde olduğu kadar güldürmeyecek, hatta bütün özelliğini kaybedecekti. Gödek Abdullah, bir fıkra kahramanı değil, teselleme kahramanıdır denilebilir. Nitekim bu anlatıya, onu az çok tanıyanlar daha fazla gülecektir. İkinci örnekte ise anne ve çocuğun adları, köyü bilinmemektedir. “Köyün birinde bir kadın” şeklinde tanıtılan kahramanın gerçek kimliği unutulmuş, buna mukabil, olay unutulmamıştır. Dolayısıyla ikinci örnekteki anlatının fıkraya dönüşme aşamasında bir teselleme olduğu söylenebilir. Birinci örnekte kahraman, ikinci örnekte ise olay, anlatının vazgeçilmez unsurudur. Bu durumda teselleme ile fıkra arasındaki ayrımı belirtmek için, tesellemede olay veya durum, kahramanın kimliği ile önem kazanmakta; fıkrada ise kahramanın kimliği, olay veya durumun niteliği ile önem kazanmaktadır, denilebilir.

Kırşehir Dalakçı Köyü'nün sözvarlığı, folkloru üzerine yaptığı çalışmasında İbrahim Erbaş, bazı atasözü ve deyimlerin oluşumunu hazırlayan öykü, açıklama ve şahsi anılara da yer vermiştir. Kendisi de Dalakçı'da

doğup büyümüş olan İbrahim Erbaş'ın kitabında yer verdiği ve köy halkının “teselleme” olarak adlandırdığı bu anlatılardan bazı örnekler:

1. Örnek: “Herkecin gönü çarlı olmaz (Her deriden çarık yapılmaz): Çarık, yalnız deriden yapılan basit bir ayakkabı türü. Herkese güvenilir de bir işe girilmez anlamına gelen bir deyim. Babam anlattı: Kutluk ve yokluk yıllarının içinde, Şakir dedem, Gındam'da birisinin kefil göstermek şartıyla buğday verdiğini duyar. Bunu haber alan dedem, köyde kendisine yakın bildiği ve uzaktan akraba olan yakınına gidip rica eder bir çuval buğday alabilmesi için, o da ‘Olur gidip alalım.’ diyerek söz verir; ancak sabah erkenden dedemden evvel gidip o kimseye buğdayın kalmadığını söylemesi için tembih eder. Dedem varınca o kimse de aynısını söyler. Artık yapacak bir şey yok! Hayal kırıklığının verdiği üzüntüyle geri köye dönerken yolda dedemin dayısı olan Bekir'in Hacı Halil ile karşılaşır, dedem durumu anlatır, Bekir'in Hacı Halil yukarıdaki deyi mi kullanarak, dedemi geri döndürür. Gındam'daki o adama da buğdayı neden vermediğini sorunca, ‘Köylüsü geldi, yok de, dedi, ben de vermedim.’ cevabını alır. Dedem, dayısının kefaleti ile istediğinden fazlasını alır ve işini görür.” (Erbaş 2015: 350)

2. Örnek: “Ahlım da yoh, tohlum da: Eski kuşaktan üç kız kardeşten ikisi köyümüzde, etrafa göre zengin denilebilecek türde varlıklılar. Diğeri nin ise şanslı yaver gitmemiş, Köpekli Köyü'nde yoksul bir hayat sürmekte. Bir gün aklına düşen bir umudun ha-

yali ile, köye bacılarını ziyarete gelir. İlk durak olarak birinci bacısına uğrar; hoşbeşten sonra, onu ziyarete gelen bacısının ne aç olup olmadığını ne de genel durumunu sormadan hemen kendilerini ve durumunu anlatmaya başlar: ‘Tarlamızdan şu kadar mahsul çıktı, şu kadar koyunumuz guzuladı, şu kadar tohlumuz var...’ Misafir olan baci ordan umudunu keser ve kalkıp öteki bacısının evine gider. Olacak ya o da, karnının aç olup olmadığını, ne gibi şeylere ihtiyacının olduğunu sormadan, önüne bir tabak yemek koymadan, öbür bacısı gibi benzeri şeyleri anlatmaya başlar, işte şu kadar mahsulümüz çıktı, şu kadar koyunumuz kuzuladı, şu kadar tohlumuz var, deyince birden sinirlenip kalkar, geldiğine de bin pişman olarak: ‘Ahlım da yoh tohlum da!’ diyerek, geldiği gibi eli boş olarak geri evine döner. Bugün de yeri ve zamanı gelince bir deyim olarak kullanılır.” (Erbaş 2015: 367)

3. Örnek: “Bi çit lafım galdıydı: Köyde, davarı, kuzuyu, sığırtı, danayı giden sürüye çoğunlukla kadınlar katar. Hikâye bu ya: İneklerini sığıra katmak için çeşme başına gelen kadının biri (sığırlar o zamanlar caminin önü ve çeşme başına toplanırdı) orada başka bir kadınla lafa dalar. O kadar ki, sabahın erken saatlerinden giden sığır sürüsü akşam olup gün batınca eve dönmek üzere köye girince, sohbeta takılan kadın şaşırır; ‘Vuy! Sır da ne çabıh geldi kele, bi çit lafım galdıydı.’ şeklinde zamanın ne çabuk geçtiğine hayret eder. Bu deyim başka yerlere de uyarlanarak kullanılır. İki arkadaş veya aile arasındaki sıkı sohbetin za-

man darlığı nedeni ile bölünüp veda zamanı geldiğinde, evinin işlerini ihmal ederek sokakta lafa dalan kimse- lere yönelik kullanılır.” (Erbaş 2015: 377)

4. Örnek: “Durumu iyi olan birisi, bir kimseyi ırgat veya çiftçi olarak tutar. Ağasının tarlasını sürerken öküzleri dinlendirmek ve karnını doyurmak için çalışmaya biraz fazla zaman ara verir. Bunu gören kıskanç kimse, doğru ağanın yanına varır ve der ki: ‘Senin çiftçi ağşama gadar yattı heç çalışmadı.’ Ağa da, ‘İyi ya, öküzlerim dinlenir.’ der. Bunda hızını alamayan şahıs, bir başka gün de aynı durumun tersini müjdelere ve der ki: ‘Aman, falanca emmi, dayı bu senin çiftçi ağşama gadar öküzlerin canını çıhardı, bir avuç yem vermedi, aç acına sürdü ha sürdü!’ Ağa bu defa da ‘İyi ya, tarlam sürüldü.’ yanıtını verir.” (Erbaş 2015: 379)

Birinci örnekte yazar, babasından dinlemiş olduğu bir atasözü öyküsüne yer vermiştir. Öykünün kahramanları yazarın akrabaları olduğundan kimlikleri açık şekilde belirtilmiştir. İkinci ve üçüncü örneklerde köyde yaygın olan bir tâbirin ortaya çıkış öyküleri anlatılmıştır. Bu öykülerin kahramanları (“eski kuşaktan üç kız kardeş”, “bir kadın”) köyden olan ama kimlikleri yazar tarafından tam olarak bilinmeyen kişilerdir. Dördüncü örnekte ise öyküde yer alan kişiler (“durumu iyi olan birisi”, “bir ağa”, “bir kimse”), yazar tarafından tanınmamakta, onların köyden olup olmadıkları dahi bilinmemektedir. İlk örnekten sonuncusuna doğru kahramanların gerçek

kimlikleri anlatıdaki önemini kaybetmekte, sadece olay veya durum içindeki rolleri önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu örneklerde, tesellemeden fıkraya dönüşümün basamaklarını görmek mümkün olmakta, son anlatının artık fıkra hâline geldiği söylene- bilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmanın amacı, halk arasında “atasözü”, “tekerleme”, “fıkra”, “masal”, “kısa öykü” gibi pek çok türü karşılamak üzere kullanıldığı görülen teselleme” kelimesinin, bunlardan hangisi olması gerektiğini tartışıp bir hüküm vermek değildir. Halk edebiyatı araştırmacısının yapması gereken, halk arasında kabul gördüğü şekli veya şekilleri ile bir ürünü derlemek, araştırmak ve incelemektir. Dolayısıyla “tesellemeler” başlığı altında bir atasözü derlemesi ile karşılaşılabileceği gibi, bu çalışmada esas alındığı üzere, fıkra benzeri kısa öykü derlemeleriyle de karşılaşılabilir. Habib Coşkunsoy, Haydar Avcı ve İbrahim Erbaş’ın yapmış olduğu derlemelerde “teselleme”lerin, ileri sürülen fikrin desteklenmesi, pekiştirilmesi, örneklendirilmesi, daha anlaşılır hâle getirilmesi amacıyla anlatılan genellikle mizahi, kısa öyküler olduğu görülmektedir. Bu anlamda tesellemeler, gerçek kahramanları unutulduğunda ve ortaya çıktığı bölgenin dışında da başka adlarda kahramanlarla anlatılmaya devam ettiğinde fıkra türüne dönüşmektedir. Başka bir deyişle, tesellemelerde kahramanın kimliği, fıkralardakine göre daha önemli bir unsurdur.

Tesellemelerin belirli bir şekil özelliği yoktur, kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatımı vardır. Özel bir anlatıcı yoktur. Konuşma sırasında herkes teselleme getirebilir, ancak bazı kimseler bu işe daha yatkındır. Kimi yörelerde “tesellemeci” denilen bu kimseler, sohbet ortamlarının aranılan şahıslarıdır.

Tesellemeler, sohbet esnasında yeri geldiğinde anlatılır. Teselleme anlatılması için belli bir vesilenin çıkmış olması gereklidir. Bu bakımdan fıkraya ve atasözüne benzer, durup dururken tek başına anlatılmaz veya söylenmez. Bir kişiye “Haydi bir masal anlat!” denilebilir; ancak “Haydi bir teselleme getir!” denilememektedir. Bu bakımdan teselleme derlemesi yapmak hayli zordur.

Bu çalışmada tesellemelerin fıkralardan farklı, onların oluşumunu sağlayan çekirdek anlatılar olduğu üzerinde durulmuş ve bunu destekleyecek örnekler çözümlenmiştir. Halk mizahının inceliklerini, gelişmişliğini gösteren bu anlatıların mizah kuramları yönüyle değerlendirilmesi bir başka çalışmanın konusunu oluşturacaktır.

Anadolu'nun hemen her köşesinde, belki başka adlar altında rastlanabilecek olan tesellemelerin derlenip yayımlanması ve incelenmesi insanların, toplumların düşünce yapısını, yaşamlarını, mizah anlayışını, çeşitli olay ve durumlara yaklaşım şeklini daha iyi anlamak, yorumlamak adına halk kültürü ve halk edebiyatı alanındaki çalışmalara önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Artun, Erman. *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi, 2014.
- Avcı, Haydar. “Hançılı'dan Derlemeler: I / Tesellemeler”. *Halk Kültürü* 1985/ 3-4 (1986): 9- 10.
- Coşkunsoy, Habib. *Yozgat Tesellemeleri*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları, 2012.
- Derleme Sözlüğü* (10. Cilt). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993: 3896.
- Erbaş, İbrahim. *Kırşehir Dalacı Köyü Sözlüğü-Folklor-Geçmiş Günler*. Ankara: Ürün Yayınları, 2015.
- <http://ns.turktube.com> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018).
- <http://wowturkey.com> Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018).
- İşık, Ramazan. “Hayata Dair / Nasıl Bir Kadın” <http://rmazan.blogspot.com/2013/06/nasil-bir-kadin.html> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018).
- Kaya, Doğan. *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- Özer, Kenan. “Bir Yörük Tesellemesi”. 2009.
- Yastı, Mehmet. “Derleme Sözlüğü'nde Geçen Atasözü, Bilmece, Hikâye ve Masal Türlerinin Adlandırılma Şekilleri ve Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *SUTAD* 39 (Bahar 2016): 213-227.
- Yüksel, Hasan. “Bünyan Yöresi Çocuk Oyunlarından Derlenen Tekerlemeler”. *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*. 405, Eylül 2011.